

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Historie

Nikola Novotná

Bakalářská práce

**Pohraniční stráž a zánik obcí na Šumavě
v padesátých letech 20. století**

Frontier Guard and the Liquidation of Villages in the Bohemian
Forest in the 1950's

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne

.....

Děkuji panu prof. PhDr. Janu Rychlíkovi, DrSc., vedoucímu mé bakalářské práce, za cenné připomínky, laskavý přístup a pomoc při zpracování tématu.

Klíčová slova

Pohraniční stráž, zánik obcí, zakázané pásmo, hraniční pásmo, Šumava.

Key words

Frontier Guard, liquidated villages, forbidden zone, frontiers zone, Bohemian Forest.

Abstrakt

Předkládaná bakalářská práce Pohraniční stráž a zánik obcí na Šumavě v padesátých letech 20. století se zabývá způsoby likvidace opuštěných obcí v oblasti Šumavy v padesátých letech 20. století. Úvod práce obsahuje zejména základní vymezení tématu, cílů, použité literatury a archivních pramenů a dosavadní stav výzkumu.

V dalších kapitolách je bakalářská práce zaměřena na průběh likvidace obcí, její příčinu a způsob. Dále se vyjadřuje k ostraze státních hranic Československé republiky prostřednictvím zejména technického zabezpečení a Pohraniční stráže a k ustanovení pohraničního režimu založením zakázaného a hraničního pásma. Práce postihuje též zánik vysídlených obcí pohlcených Vojenským újezdem Dobrá Voda.

V závěrečných kapitolách se věnuje konkrétním příkladům likvidací obcí Bučina, Knížecí Pláně, Stodůlky a Hůrka, tedy obcí zaniklých z důvodu vybudování zakázaného a hraničního pásma a z důvodu vybudování vojenského újezdu.

Abstract

The presented bachelor thesis Frontier Guard and the Liquidation of Villages in the Bohemian Forest in the 1950's deals with the various methods of liquidation of abandoned villages in the Bohemian Forest region in the 1950's. The introduction of the thesis contains, in particular, a basic definition of the topic, objectives, literature and archival sources used, and the state of research to date.

In the following chapters, the bachelor thesis focuses on the course of the liquidation of the villages, its cause and method. Furthermore, it discusses the guarding of the state borders of the Czechoslovak Republic by means of the iron curtain and the Frontier Guard, and the establishment of the border regime by establishing a prohibited and border zone. The work also deals with the liquidation of the villages absorbed by the Dobrá Voda military district.

In the final chapters, it deals with specific examples of the liquidation of the villages Bučina, Knížecí Pláně, Stodůlky and Hůrka, villages that were liquidated due to the establishment of the prohibited and border zone and the military district.

Obsah

Úvod.....	9
1 Likvidace obcí v pohraničí	13
1.1 Příčina likvidace obcí v pohraničí.....	13
1.2 Způsob likvidace obcí	15
2 Šumavské pohraničí	19
2.1 Ostraha hranic	19
2.1.1 Druhý život Pohraniční strážce.....	22
2.2 Pohraniční režim	23
2.2.1 Právní úprava zakázaného a hraničního pásma	23
2.2.1 Zakázané pásmo, budování ženíjně technického zabezpečení	26
2.3 Vojenské újezdy	31
2.2.2 Použití vojenského výcvikového prostoru z pohledu vojska.....	33
2.2.3 Civilní život ve vojenském újezdu.....	33
2.2.4 Vojenský újezd Dobrá Voda.....	34
3 Konkrétní případy obcí, které zanikly v důsledku vojenské činnosti ve Vojenském újezdu Dobrá Voda	36
3.1 Obec Stodůlky.....	36
3.2 Obec Hůrka	38
3.3 Památkové objekty na území Vojenského újezdu Dobrá Voda.....	39
4 Konkrétní případy obcí v pohraničí, které zanikly v důsledku utvoření zakázaného a hraničního pásma	41
4.1 Obec Bučina	41
4.2 Obec Knížecí Pláně	42
4.3 Památkové objekty v oblasti obcí Bučina a Knížecí Pláně.....	43

Závěr	45
Seznam použitých zdrojů.....	47
Archivní prameny	47
Odborná literatura	47
On-line zdroje	48
Přílohy.....	49

Seznam použitých zkratk

ČSLA – Československá lidová armáda

EZOH – elektrické zabezpečení ochrany hranic

MV – Ministerstvo vnitra

ONV – okresní národní výbor

SA AČR – Správní archiv Armády České republiky

SNB – Sbor národní bezpečnosti

SOkA – Státní okresní archiv

Úvod

Bakalářská práce Pohraniční stráž a zánik obcí na Šumavě v padesátých letech 20. století se zabývá problematikou likvidace obcí v zakázaném a hraničním pásmu v padesátých letech 20. století na Šumavě. Po odsunu německého obyvatelstva po skončení druhé světové války byly opuštěné vesnice v pohraničí dosídleny reemigranty či imigranty, často z oblastí dnešního Slovenska, Rumunska, Bulharska nebo Ukrajiny. Po převzetí moci Komunistickou stranou Československa se záhy začala budovat železná opona a zabezpečené hlídané pohraniční pásmo zejména na hranici se západními nekomunistickými státy.

V těsné blízkosti státní hranice se nacházelo několik desítek vesnic, osad a samot, které byly na začátku padesátých let 20. století opět vysídleny a byl vydán rozkaz k jejich odstranění. Příčinou byla silná demografická změna po odsunu německého obyvatelstva a pocit ohrožení u režimu Komunistické strany Československa, který likvidaci obcí v rámci propagandy zdůvodňoval nebezpečím skrývání se nebezpečných živlů, převaděčů, pašeráků i osob snažících se nelegálně překročit státní hranice. Pro názornost jsem v práci zvolila dvě konkrétní vesnice, Bučinu a Knížecí Pláně, jejichž likvidace nese podobné znaky.

K opětovnému vysídlení některých obcí došlo též z důvodu vybudování vojenského újezdu v blízkosti státních hranic, konkrétně Vojenského újezdu Dobrá Voda. Zánik sídel ve vojenském újezdu je specifický, vesnice a osady zde zanikaly vlivem vojenských aktivit a nikoli státně řízenou demolicí. I v tomto případě jsem subjektivně zvolila dvě konkrétní obce, Stodůlky a Hůrku, které obě zanikly po zřízení Vojenského újezdu Dobrá Voda.

K tématu státní hranice ve druhé polovině 20. století neodmyslitelně patří Pohraniční stráž, již jsem do práce zařadila zejména pro úplnost a dokreslení reality ochrany a obrany státní hranice před nepřítelem, jehož příchod byl očekáván nejen ze strany hranice patřící sousednímu státu, ale též z vnitrozemí. Úzce souvisí s demolicí budov v zakázaném pásmu, neboť jejich existence poskytovala možnost úkrytu nekalým živlům, činila střežené úseky nepřehlednými a v některých místech znemožňovala výstavbu ženižně technického zabezpečení státní hranice.

Téma práce jsem zvolila pro svůj zájem o soudobé dějiny se zaměřením na Československou republiku, potažmo Československou socialistickou republiku a též pro úzký vztah k oblasti zájmu, Šumavě.

Práce je rozdělena na kapitoly a subkapitoly přibližující danou problematiku. V první kapitole jsem se věnovala likvidaci obcí a osad v pohraničí, kde jsem rozebrala nejčastější způsoby a příčiny zániku těchto obcí. Ve druhé kapitole jsem se zaměřila na proměny správy i krajiny hraničních oblastí po komunistickém převratu a ostrahu státních hranic. Kapitola třetí byla věnována dvěma subjektivně zvoleným obcím, které zanikly podobným způsobem, a to v důsledku vojenské činnosti na území vojenského újezdu. Čtvrtá kapitola byla též věnována dvěma subjektivně zvoleným obcím, které měly demonstrovat zánik prostřednictvím státem řízené demoliční akce.

Co se týče využitých pramenů, významná část práce týkající se likvidace obcí v pohraničí je opřena o poměrně rozsáhlý archivní výzkum zejména ve státních okresních archivech, neboť počet odborných publikací pro zvolené téma je nevelký. Prostudovala jsem fond Okresního národního výboru Vimperk ve Státním okresním archivu v Prachaticích obsahující cenné informace o řízené demolici obcí a fond Okresního národního výboru Sušice ve Státním okresním archivu v Klatovech, který přinesl do mé práce skutečnosti o zániku obcí na Šumavě vlivem vojenských aktivit ve Vojenském újezdu Dobrá Voda.

Z odborné literatury mohu jmenovat zejména práce Mgr. Davida Kovaříka, PhD., který se ve své disertační práci a odborných studiích zaměřil právě na zanikání sídel obecně i celoplošnou demoliční akci v pohraničí na konci padesátých let 20. století. Lenka Klímová k tématu přispěla svou knižně vydanou bakalářskou prací o zaniklé obci Bučina. Tématu se též věnuje mnoho osob z řad laické veřejnosti,¹ nicméně do bakalářské práce jsem z jejich prací záměrně nečerpala, neboť jsem si nebyla jista zdrojem jimi uvedených informací.

Informace o vojenské činnosti v oblasti zájmu jsem načítala například z ročenek vydávaných Vojenským historickým archivem. Prameny o Vojenském újezdu Dobrá

¹ Například Zdeněk Šmída, Alena a Tomáš Jílkovi, Vladimír Horpeniak, Honza a Blanka Reichardtovi, pamětníci Emil Kintzl a Marie Malá.

Voda jsem studovala ve Správním archivu Armády České republiky v Olomouci, fondu číslo 2057, který obsahoval nejen informace o činnosti Československé lidové armády, ale stejně jako fond ONV Sušice v klatovském okresním archivu též obsahoval prameny o zániku obcí a osad na území vojenského újezdu. Fond 7. brigády Pohraniční stráže Sušice jsem pročetla v Archivu bezpečnostních složek v Brně-Kanicích; z dalších pramenů jsem využila například Příručku pro pohraničníky.

Publikace Mgr. Martina Pulce a Mgr. Ing. Pavla Vaňka, PhD. mě uvedly do problematiky ozbrojených pohraničních složek a výstavby železné opony, tedy ženižně technického zabezpečení, ačkoli se věnují jiné části státní hranice než tato bakalářská práce. Pro účely popisu budování opatření je čerpáno zejména z publikace Mgr. Ing. Pavla Vaňka, PhD., který díky svému rozsáhlému archivnímu studiu a znalosti pramenů dokázal skvěle vysledovat periodizaci zostřování zabezpečení.

Autorkou prací o železné oponě a snahách o její překonání je Mgr. Tereza Fenclová Mašková, PhD., spolu s kolegy Mgr. Lubomírem Morbacherem, PhD. a Mgr. Vojtěchem Ripkou, PhD.

V práci jsem záměrně nevyužívala jako zdroj dobová periodika, neboť režim neměl zájem na zveřejňování informací jak o Pohraniční stráž, tak o demolici obcí. Pokud se v dobovém tisku zpráva o předmětu bádání vyskytla, pravděpodobně byla silně ovlivněna dobovou propagandou. Hlavním důvodem však byl můj cíl podložit práci prameny zejména státní úřední proveniencí.

Pro práci jsem zvolila přímou metodu, především z důvodu práce s primárními prameny, které jsem podrobila kritice. Též jsem se rozhodla aplikovat analytickou metodu, kterou jsem vyhodnocovala prameny studované v archivech, stejně tak metodu komparativní, jež jsem využila při porovnávání zániku konkrétních obcí v blízkosti státních hranic.

Bakalářská práce si klade za cíl na konkrétních případech postihnout průběh a příčinu zániku obcí v padesátých letech 20. století na Šumavě, případné odlišnosti porovnat a vysvětlit a částí věnovanou zániku obcí v zakázaném pásmu přispět do nevelké skupiny odborných prací zaměřených na toto téma. Cílem bakalářské práce

nebylo vyjadřovat jakýkoli postoj k tématu Pohraniční stráž a jejích aktivit při střežení státní hranice.

1 Likvidace obcí v pohraničí

Průběh zániku obce se dá rozdělit do tří etap. První etapou je sídelní zánik. V této etapě je vysídleno původní obyvatelstvo a obec opuštěna. Zůstává například celní, finanční stráž či Pohraniční stráž. Druhou etapou je fyzický zánik. Fyzickým zánikem je zde myšlena demolice různými způsoby, viz strany práce 15, 16 a 17. Třetí etapou je administrativní zánik, kdy je obec úředně odstraněna z katastru nemovitostí.

1.1 Příčina likvidace obcí v pohraničí

Po odsunutí německého obyvatelstva v letech 1945 a 1946 se rázně demograficky i podobou krajiny proměnily pohraniční oblasti. Státem byli do této oblasti dosídleni noví obyvatelé, kteří přicházeli z vnitrozemí, popřípadě se nastěhovali z vlastní vůle. Často se jednalo o reemigranty, například volyňské Čechy, repatrianty z Jugoslávie či Rumunska. Za tímto účelem byl zřízen Osidlovací úřad. I přes dosídlení obcí se počet obyvatel v pohraničí snížil o třetinu v porovnání se stavem před druhou světovou válkou.²

Mnoho staveb zůstalo prázdných. Jejich počet se průběžně zvyšoval, protože dalším z negativních trendů bylo nastěhování se některých osob pouze za účelem obohacení se na vybavení objektů v pohraničí nebo dokonce přímo na materiálech, ze kterých byly objekty postaveny, a nikoliv za účelem trvalého bydlení. Při následném opuštění objektů takovými osobami, ať už při návratu do rodné obce či stěhování do nového bydliště, bylo toto vybavení či materiály přirozeně rovněž vystěhovány.

Takové stavby rychle chátraly, začaly být nebezpečné, a navíc byly značně neestetické.³ To vyvolávalo špatný dojem zejména v obcích na druhé straně hranice, jejichž obyvatelé se na vysídlené ruiny museli dívat. Stejně tak tento pohled vrhal velmi temný stín na československou komunistickou vládu, která se snažila situaci v pohraničí vyřešit vydáním směrnice 30. července 1948 hovořící o likvidaci opuštěných a chátrajících budov.

Dalším faktorem byly i obavy o bezpečnost státu, v pohraničí bylo velké riziko

² KOVAŘÍK, David. *Proměny českého pohraničí v letech 1958-1960: demoliční akce v českém pohraničí se zřetelem k vývoji od roku 1945*. Brno: Prius, 2006. Studijní materiály výzkumného projektu Komunistické Československo na přelomu 50. a 60. let, s. 22.

³ Tamtéž, s. 34.

ukrývání se kriminálních živlů, převaděčů, pašeráků. Z těchto důvodů byla již v roce 1945 Ministerstvem vnitra nařízena první demoliční akce prováděná nekoordinovaně místními nebo okresními národními výbory, Československou lidovou armádou nebo Národním pozemkovým fondem. V pramenech je známa jako „zalesňovací akce“, ovšem proběhla jen na určitých místech a v celém rozsahu se neuskutečnila.⁴ David Kovařík ve své disertační práci *Demoliční akce v českém pohraničí v letech 1945-1960* uvádí, že se dle jeho názoru nejednalo o zvláštní režim, ale o běžný vývoj civilizace.⁵ Osobně si s autorem dovoluji částečně nesouhlasit, domnívám se, že se jednalo o kombinaci obou faktorů. Bez nutnosti vystěhovat pohraničí kvůli uzavření státní hranice by pravděpodobně k definitivnímu zániku desítek obcí nedošlo, nicméně najdeme i jiné příčiny likvidace obcí a osad, proto nemůžeme s jistotou tvrdit, jakým směrem by se vývoj ubíral.

Dne 1. dubna 1950 bylo Ministerstvem vnitra zřízeno zakázané a hraniční pásmo při státní hranici, která sousedila se západními, nesocialistickými státy. Pásmo zahrnuje více než 300 obcí a osad. Nejednalo se zde primárně o snahu o vysídlení obyvatelstva, ale výnos rozhodně přispěl k první fázi vystěhování, a to zejména „státně či politicky nespolehlivých občanů“.⁶ Ministr národní bezpečnosti Ladislav Kopřiva vyhlásil 28. dubna 1951 Ustanovení o pohraničním území na hranici s Rakouskem a Spolkovou republikou Německo. Civilní obyvatelé se dle výnosu Ministerstva vnitra měli vystěhovat do konce dubna následujícího roku.

Dne 26. srpna 1952 byl vydán výnos o demolici vysídlených obcí. Několik málo budov převzala do správy nově vzniklá Pohraniční stráž nebo Československá lidová armáda. Konečná centrálně organizovaná demoliční akce Ministerstva vnitra proběhla zejména v hraničním pásmu v letech 1959 a 1960. V rámci celého zakázaného pásma se jednalo o desetitisíce objektů. Co se týče památkově cenných budov, památkově chráněné stavby spravovala Pohraniční stráž, přičemž budovy, které do správy nepřevzala, byly se souhlasem ministerstva školství a kultury demolovány.⁷

⁴ KOVAŘÍK, David. *Demoliční akce v českém pohraničí v letech 1945-1960*. Disertační práce. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno 2009, s. 62.

⁵ Tamtéž, s. 7.

⁶ MAŠKOVÁ, Tereza – RIPKA, Vojtěch. *Železná opona v Československu: usmrcení na československých státních hranicích v letech 1948-1989*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2015, s. 29

⁷ Tamtéž, s. 36.

Akce byla vyústěním dlouhodobé nespokojenosti s postupem demolování a jeho kvalitou, dále také se vzhledem pohraničních oblastí. Stoupal zde turistický ruch⁸ a neodstraněné ruiny vyvolávaly tísnivý a nepříjemný dojem. I při této akci se vyskytlo mnoho problémů. Demolici komplikovaly poruchové stroje, často vyřazené a před opravou a laxní přístup místních samospráv. Dělníci byli ubytováni v téměř nelidských podmínkách a neměli k dispozici ani pitnou vodu. V závěrečné zprávě je uvedeno, že bylo vážně zraněno dvacet dělníků, sedm jich zemřelo přímo při demoličních pracích a dva zahynuli při autonehodě v rámci odklizení sutin.⁹

Další příčinou vysídlení a demolice bylo vybudování vojenského újezdu. V oblasti našeho zájmu hovoříme zejména o vojenském újezdu Dobrá Voda na Prášílsku, který vznikl v roce 1952. Obce, které tento vojenský újezd pohltil, nově sloužily jako střelnice, tedy pevné cíle vojenské techniky.

V rámci demoličních akcí bylo v 50. letech dvacátého století odstraněno na padesát tisíc budov a objektů.

1.2 Způsob likvidace obcí

Objekty nacházející se v zakázaném a hraničním pásmu byly zaměřovány jako takzvané bouračky. Jednalo se o objekty určené k demolici. Demoliční práce byly nabízeny státním podnikům, například jednotným zemědělským družstvům, nebo Československým státním lesům. Někdy se demolice ujali námezdní dělníci a jejich práce byla ošetřena smlouvou o dílo. Dílo bylo svěřováno i stavebním podnikům, které ruiny odstraňovaly strojově, nejčastěji se v pramenech vyskytuje společnost Zemstav Praha.

Vybrané stavby byly proti vratné záloze předávány civilním osobám.¹⁰ Ty je přebíraly za účelem získání stavebního či palivového materiálu. Jeho další pře prodej povolen nebyl. Podmínkou bylo splnění termínu demolice, odstranění suti z pozemku a jeho zarovnění. Nesplnění podmínek mohlo být trestáno odnětím svobody po dobu dvou

⁸Myšlen je např. průjezd autobusů ze zahraničí, do zakázaného ani hraničního pásma se obvykle na rekreaci jet nedalo, jedinou možností bylo např. vlastnictví nemovitosti v oblasti a získání osvědčení o státní spolehlivosti.

⁹KOVAŘÍK, David. *Celoplošná demoliční akce v českém pohraničí v letech 1959-1960*. In: PETRÁŠ, Jiří – SVOBODA, Libor (ed.). *Československo v letech 1954-1962*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2015, s. 163-173.

¹⁰Tamtéž, s. 163-173.

měsíců, pokutou až 50 tisíc Kč, nebo veřejným pokáráním. V některých případech se totiž stávalo, že z bouračky žadatel odvezl pouze cennosti a materiál pro něj hodnotný a k odstranění stavby již nedošlo. Noví majitelé bouraček byli v případě nedodržení termínu písemně upozorněni. V pramenech potom čteme mnohé omluvy a výmluvy, kterými upozorněný omlouval svůj nedodržení závazek. Nejčastějšími příčinami nesplnění závazku bylo nepříznivé počasí, bezpečnost, dovolená, školení, zaměstnání a nemoc. Větší stavby a také stavby sakrální byly řízeně odstřelovány. V případě dřevěných objektů čteme i o jejich vypalování.

Před příchodem do místa bouračky v zakázaném či hraničním pásmu byl přidělitel¹¹ povinen ohlásit se na odpovídající stanici Pohraniční stráž a řádně se prokázat povolením ke vstupu do pásma. Toto povolení bylo vydáváno Ministerstvem vnitra (MV) obecně za hospodářskými, zásobovacími, úředními, rodinnými a zdravotnickými účely. Později MV zmocnilo k vydávání povolení okresní národní výbory v Domažlicích, Klatovech, Sušici, Prachaticích, Českém Krumlově a Kaplici. K vydání bylo požadováno osvědčení o státní spolehlivosti a souhlas příslušné úřadovny Státní bezpečnosti. Z důvodu nedostatečné informovanosti obyvatel se však často stávalo, že na pohraniční území přicházely osoby za účelem turistiky či výkonu povolání, proto byl nakonec v říjnu roku 1949 přijat dodatek stanovující, že povolení ke vstupu do zakázaného pásma mohou vydávat bezpečnostní referenti okresních národních výborů. Tento výnos měl zajistit sjednocení podoby zakázaného pásma, a to na 2-6 km vzdušnou čarou od hranice podél celé československé hranice. S prosazením byl ovšem problém, proto zakázané pásmo oficiálně vzniklo až 1. dubna roku 1950.¹²

K demolici budov nedocházelo pouze v zakázaném pásmu, hraniční pásmo demoliční akce zasáhla též. Jednalo se zejména o opuštěné, chátrající budovy, které zde zanechali obyvatelé z politických důvodů vysídlení do vnitrozemí. Tato akce proběhla zejména mezi lety 1956 a 1960 a byla řízena i financována státem.

Objekty nacházející se na území vojenských újezdů byly převedeny do státního

¹¹Osoba, které byla stavba určena k demolici přeprodána. Její povinností bylo složit zálohu za objekt a platit protipožární pojistku až do demolice. Sutiny měly být do roka odklizeny.

¹²VANĚK, Pavel. *Pohraniční stráž a pokusy o přechod státní hranice v letech 1951-1955*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2008, s. 59-60.

vlastnictví. Vybrané budovy si ponechala pro různé účely¹³ Československá lidová armáda, která zde měla cvičiště, jiné připadly Pohraniční stráž, menší počet z nich Československým státním lesům a Správě vojenských lesů, která měla na území vojenských újezdů za úkol pečovat o lesní porosty a zajišťovat zemědělské práce. Budovy nevyužité pak byly určeny k demolici. Ta probíhala ze zásady dvěma způsoby.

Prvním způsobem bylo vyměření bouračky, podobně jako byly likvidovány obce v zakázaném a později i hraničním pásmu. Rozdílem však bylo, že nemohly být přidělovány běžným občanům, proto měly jejich demolici na starosti obvykle jednotky Pohraniční stráže či technické jednotky Československé lidové armády. Materiál z bouraček byl i ve vojenských újezdech nadále recyklován a používán ke stavbě dalších budov dle potřeb vojska.

Druhým způsobem demolice vystěhovaných obcí ve vojenských újezdech bylo využití budov jako pevných dělostřeleckých cílů, popřípadě byly ponechávány pro simulaci boje o zastavěnou plochu. Výstřely se prováděly z plochy určené jako střelnice, která mohla být i několik kilometrů vzdálená. Jistou nevýhodou z pohledu armády mohla být dočasnost staveb používaných jako dělostřelecké terče, neboť jejich životnost se po zásahu střelou snižovala a již v šedesátých letech 20. století pamětníci vzpomínají na budovy v rozvalinách, které jen těžko mohly sloužit za cíl dělostřelcům.

V rámci obcí byly likvidovány i sakrální stavby, které byly často významnými památkami. Odstraňování kostelů, kaplí a hřbitovů nejen v pohraničí bylo ve druhé polovině 20. století běžnou praxí. Po odsunu německých obyvatel po skončení druhé světové války se zásadně snížila návštěvnost sakrálních staveb v pohraničí. Jejich chátrání bylo vhodným argumentem pro demolici.

Nejvíce kostelů a dalších sakrálních staveb režim nechal odstranit v severních Čechách, kde byly demolovány nejen kvůli špatnému stavu, ale také z důvodu budování nehraničnické vodní nádrže či rozšiřování důlních struktur na Mostecku. Na Šumavě docházelo k demolici kostelů zejména v zakázaném pásmu v blízkosti státní hranice. Zde hovoříme zejména o padesátých letech 20. století, kdy bylo zakázané a hraniční pásmo

¹³Armáda budovy využívala například jako pozorovatelný, sklady munice, seníky a sklady potravin, kasárna, administrativní zázemí, jídelny, garáže, sklady paliva, zkrátka dle potřeby.

budováno a zároveň se jednalo o období nejsilnějších proticírkevních zásahů v republice. Tímto se šumavská oblast liší například od již zmiňovaných severních Čech. V severních Čechách byly sakrální stavby odstraňovány od 60. let 20. století až do Sametové revoluce.¹⁴

Některé budovy byly v katastru obcí zanechávány, bez ohledu na oblast a důvod zániku. Byly to zejména budovy pro sídlo finanční stráže a později Pohraniční stráže, popřípadě roty pro vojenské útvary Ministerstva vnitra. Domnívám se, že to obvykle byly domy, ve kterých se dalo ubytovat najednou více osob a zřídit administrativní zázemí. Ideální budovou byla škola, nebo v případě obce Bučina například rekreační zařízení. V současnosti jsou to převážně chátrající stavby bez využití.

V některých případech bylo schváleno zanechání vybraných částí objektů, obvykle sklepů, což dokládají i archivní prameny, které uvádějí konkrétní pokyny k odstraňování zaměřených budov.¹⁵ Části budov mohly být využívány různými způsoby, například ze sklepa se dal vytvořit bunkr či úkryt splývající s krajinou, věž mohla sloužit jako pozorovatelná. Pozůstatky z nich můžeme v krajině nalézt dodnes, zejména sklepy a zídky.

¹⁴STEHLÍK, Michal. – HLAVÁČEK, Tomáš. *Zničené kostely severních Čech 1945-1989*. Katalog výstavy. Chomutov, 2012.

¹⁵Státní okresní archiv Prachatice, fond, ONV Vimperk, svazek 246, signatura 716.1.

2 Šumavské pohraničí

Česká hraniční pohoří již od pradávna tvořila přirozenou státní hranici. Její přísné střežení však bylo zavedeno až s nástupem komunistického totalitního režimu. Práce konkrétně se zabývá situací v padesátých letech 20. století na Šumavě, která v tomto období hraničila s kapitalistickou, nesocialistickou Spolkovou republikou Německo a též Rakouskem. Kontakt s těmito státy byl pro lidově-demokratické zřízení nežádoucí, proto stát přistoupil k přísnému střežení státní hranice a budování fyzických překážek. Dne 1. 4. 1950 vzniklo příhraniční pásmo rozdělené na hraniční a zakázané. Bylo zřízeno pro určité okresy, v naší oblasti zájmu se jednalo o okresy Klatovy, Sušice, Vimperk a Prachatice, kde byl zaveden takzvaný „*pohraniční režim*“. Dohromady pohltilo na 300 obcí a osad.

2.1 Ostraha hranic

Dne 1. ledna 1949 byla zrušena finanční stráž, která měla do této doby na starosti ostrahu hranic před hospodářskou trestnou činností. Její práce byla převedena na nově založenou Pohraniční stráž, která spadala pod správu Ministerstva národní bezpečnosti v čele s ministrem Ladislavem Kopřivou. Pohraniční stráž byla založena dne 11. července roku 1951 (kdy se později slavil Den Pohraniční stráže), a to zákonem číslo 69/1951 Sb., o ochraně státních hranic. Jednalo se o ozbrojené sbory, jejichž úkolem bylo střežit státní hranici před jejím přechodem, a to oběma směry, jak z vnitrozemí, tak do vnitrozemí. Vzniklo šest prováděcích předpisů tohoto zákona, které se týkaly zejména stanovení pohraničního pásma na hranici s Bavorskem a Rakouskem a přemísťování zde žijících osob mimo prostor pohraničí.¹⁶

Hranice byla rozdělena na dva úseky. Komunistický režim se více soustředil na střežení západní hranice, která sousedila s nekomunistickými státy. Západní úsek střežily povahou spíše vojenské jednotky s lepší výstrojí a výzbrojí. Soustředily se na osoby nelegálně přecházející hranici. Druhý úsek střežily povahou spíše policejní jednotky a předmětem jejich zájmu byli pašeráci a nelegální transport zboží přes hranice.

¹⁶MAŠKOVÁ, Tereza – MORBACHER, Lubomír. *Železná opona v Československu*. In: Dokumentace usmrčených na státní hranici, ÚSTR [online], [citováno dne 16. 4. 2020]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/dokumentace-usmrčených-statni-hranice/>.

Bylo aplikováno takzvané pochůzkové hlídkování. Každá hlídka se skládala ze dvou mužů vyzbrojených samopaly a služebním psem, později i ručními granáty. Hlídky kontrovaly vytipované úseky, nebo hlídkovaly u přechodových tras či polorozbořených budov, které by mohly přecházejícímu sloužit jako úkryt. Došlo k reorganizaci a přechodu na takzvaný „*vojskový způsob ochrany hranic podle sovětského vzoru*“, který byl inspirován jednotkami střežícími státní hranice území Svazu sovětských socialistických republik, ale stále převážně zachovával podobu hlídky (dva muži a služební pes).¹⁷

Pohraničníci byli ve své službě pověřováni různými úkoly, a kromě samotného střežení státní hranice zastávali dlouhodobě určené posty, např. jako řidiči, psovodi, ženisté, spojaři, pancérovníci, nabíječi, střelci atp. Od těchto postů se nadále odvíjely jejich povinnosti a též další uplatnění v jednotce. Hlídky mohly využívat k výkonu služby různých prostředků, například lyže, čluny, motorová vozidla, koně nebo bicykly.

Ke službě Pohraniční stráže neodmyslitelně patřila služební kynologie,¹⁸ tedy speciálně vycvičení služební psi, kteří „*tam, kde pohraničník nevidí nebo neslyší, cítí nebo slyší,*“ jak uvádí Příručka pro pohraničníky.¹⁹ Tito psi byli obvykle velmi vytrvalými a precizními stopaři, nejčastěji se k výcviku vedlo plemeno německý ovčák, a to samotnými psovody jednotek. Dobrý vztah psovoda se služebním psem byl klíčový. Psovodi též vedli chov těchto psů, aby psi s nejlepšími vlastnostmi předávali své geny dalším generacím. Roty můžeme rozdělit na reprodukční a nereprodukční, reprodukční roty chovaly feny, nereprodukční psy, rozdělení bylo třeba mimo jiné kvůli možnému rozptýlení psa hárající fenou. Zajímavostí je, že se jedna z chovatelských stanic Pohraniční stráže pokusila vyšlechtit vlastní plemeno určené pro střežení státních hranic, a to zkrížením karpatského vlka s německým ovčákem. Plemeno získalo název československý vlčák a bylo mezinárodně uznáno, ovšem nedisponovalo příliš vyrovnanou povahou.

Služební psi se dělili dle zaměření a výcviku na psy hlídkové (dle výkonu

¹⁷PULEC, Martin. *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek; Seznamy osob usmrcených na státních hranicích 1945-1989*. Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006, s. 24.

¹⁸K tématu: HASIL, Stanislav. *Psi u Pohraniční stráže*. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Brno, 2015.

¹⁹VACHTA, Antonín. *Příručka pro pohraničníky*. Praha: Naše vojsko, 1963. Malá vojenská knihovna, s. 15.

označení H1 a H2) a pátrací (označení P), psi pátrací měli disponovat nejlepšími vlastnostmi a dovednostmi a měli například schopnost sledovat stopu i několik hodin vkuse.²⁰

Kotce a zázemí služebních psů bylo obvykle situováno v prostoru roty, stejně tak kynologické cvičiště. U kotců se dbalo na jejich čistotu, prostornost a ochranu před nepříznivým počasím. Útvary měly k dispozici vlastního veterinárního lékaře.

Od sedmdesátých let 20. století byli „*samostatně útočící psi*” (zkratka SUPi) v některých případech využíváni jako součást ženíjně technického zabezpečení, kdy se po signálu vyslaném z ostnatého drátu po kontaktu s ním otevřely dveře blízkého kotce a psi měli za úkol zadržet narušitele do příchodu hlídky. Někteří ze služebních psů se stali pohraničními legendami, jako příklad může sloužit služební pes Brek z pohraniční roty Poštorná znojemské brigády, který se podílel na zadržení 62 narušitelů. Po smrti byl vypreparován a stal se součástí expozice bývalého Muzea SNB a vojsk MV.²¹

Pohraniční stráž je dnes vnímána poněkud kontroverzně zejména kvůli z dnešního pohledu neadekvátním zásahům pohraničnicků proti narušitelům. Ráda bych se k této problematice vyjádřila nestranně, zde tedy předkládám pohledy obou zúčastněných stran. Právo pohraničnicka použít zbraň vyplývá z prvního paragrafu zákona číslo 70/1951 Sb., který uvádí:

„Příslušník Pohraniční stráže použije při výkonu své pravomoci zbraně, zachovávaje potřebnou opatrnost:

- a) proti osobám, které na území republiky neoprávněně přešly nebo se po území republiky neoprávněně pokoušejí přejít státní hranice a na výstrahu se nezastaví;*
- b) bez výstrahy, je-li zjevně podniknut útok proti příslušníku Pohraniční stráže, proti jiné osobě, proti stanovišti, které stráží, nebo proti sousednímu stanovišti;*
- c) bez výstrahy k zamezení útěku osob zatčených, zadržených nebo nebezpečných pachatelů trestných činů, nelze-li jinak útěku zabránit;*

²⁰ Dle ŠOLC, Josef. Psi na hranici. In: ČSLA [online], [citováno dne 5. 4. 2021], se v pozdějších letech změnilo rozdělení na pátrací, hlídkové, prověřovací, hlídací nevyčvičené, chovné a štěnata. Dostupné z: http://www.csla.cz/armada/ozbrojeneslozky/ps_psinahranici.htm

²¹ ŠOLC, Josef. Psi na hranici. In: ČSLA [online], [citováno dne 5. 4. 2021]. Dostupné z: http://www.csla.cz/armada/ozbrojeneslozky/ps_psinahranici.htm.

d) proti osobám, které se zprotiví služebním zákrokům příslušníka Pohraniční stráže, nelze-li jinak a přes výstrahu překonat odpor, směřující ke zmaření služebního zákroku.“

Ze zákona vyplývá, že byl příslušník oprávněn použít zbraň pouze pokud narušitel nereagoval na výzvu či bez varování útočil na samotného pohraničnicka. Problematická je ovšem aplikace zákona, neboť si tyto signály mohl každý vyložit individuálně. Nedá se popřít, že mnoho osob zemřelo při pokusu o překročení státní hranice, ať už zásahem pohraničnicka, nebo ženijně technického zabezpečení, ať byly ozbrojené, nebo ne. Na věc se podívejme též pohledem příslušníka Pohraniční stráže, jehož reakce mohly být vedeny například obavou z následků v případě neuposlechnutí rozkazu či zmanipulováním propagandou a skutečným strachem z narušitele. Pokud by pohraničnick vědomě nechal narušitele překročit státní hranici, pravděpodobně by jej to stálo svobodu, což ovšem neznamená, že je střelba adekvátní reakcí.

Příručky pro pohraničnick ve vysvětlivkách uvádějí, že pokud má pohraničnick možnost zadržet narušitele jinými prostředky než palbou, má jim dát před střelbou přednost, zbraň použít v naprosté krajnosti. Je též zakázáno používat zbraň proti neurčitým zvukům, siluetám a stínům, zvěři a vzdušným prostředkům letícím přes státní hranice. Za neoprávněné použití zbraně měl být její vlastník povolán k odpovědnosti.²² Celkem na státní hranici při pokusu o její přechod padlo asi 450 osob, během výkonu služby zemřelo 654 pohraničnicků.

2.1.1 Druhý život Pohraniční stráže

V roce 1992 vznikla vlastenecká organizace Klub českého pohraničí, do níž se zapojilo i mnoho bývalých příslušnick Pohraniční stráže. Dodnes vydává dvouměsíčník Hraničář odkazující se na časopis Pohraniční stráže. Jeho anotace zní: *„Informuje o událostech, které běžné sdělovací prostředky nezveřejňují. Hlavním posláním je obhajoba historické objektivní pravdy, boj za zachování českého národa, kultury a státnosti. Základní úlohou v současnosti je boj proti snahám prolomit dekrety prezidenta Beneše a ukazovat revanšistickou podobu a aktivity současných pohrobků*

²² VACHTA, Antonín. *Příručka pro pohraničnick*, s. 87. Tato informace je obsažena ve všech vydáních publikace.

sudetáků.“²³

Pohraniční stráž, jakožto organizace zrušená v poměrně nedávné době, má mnoho pamětníků, příznivců i odpůrců. Příznivci a někteří bývalí příslušníci Pohraniční stráže na svou základní vojenskou službu poměrně rádi vzpomínají, o čemž svědčí například vznik webové stránky vojensko.cz, kam uživatelé mohou nahrávat dobové i současné fotografie týkající se jejich vojenské služby u Pohraniční stráže. Často se zde setkají společně sloužící vojáci, kteří organizují vzpomínková setkání. Podobně, pouze poněkud osobněji, fungují pohraničnické skupiny na sociálních sítích.

2.2 Pohraniční režim

Pohraniční režim označuje soubor pravidel, které bylo nutno dodržovat při pohybu či pobytu v blízkosti státních hranic. Pravidla pohraničního režimu se lišila dle pásma, kde se osoba nacházela. V padesátých letech 20. století rozlišujeme dvě základní pohraniční pásma, a to zakázané a hraniční.

V zakázaném pásmu, které přiléhalo ke státním hranicím, byl zakázán pohyb a pobyt civilních osob, ovšem byla zde možnost výjimky například pro výkon povolání, a to s platným povolením a v doprovodu příslušníka Pohraniční stráže. V hraničním pásmu byl povolen pobyt prověřených a státně spolehlivých osob, které se po území pásma nesměly pohybovat mimo silnice, železnici a cesty od setmění do svítání.

I pro vstup do hraničního pásma bylo potřebné povolení. Prověření obyvatelé hraničního pásma byli často takzvanými pomocníky Pohraniční stráže, což znamenalo, že se v rámci svých individuálních možností podíleli na střežení státní hranice, například hlášením podezřelých osob pohybujících se v blízkosti místa pobytu. Pomocníci měli též právo proti narušiteli použít v krajním případě zbraň.

2.2.1 Právní úprava zakázaného a hraničního pásma

Pohraniční územní režim měl jednotkám strážícím státní hranici napomáhat v jejich činnosti zejména ztížením přechodu hranice oběma směry. Jak zákonně, tak v praxi se pohraniční režim ustaloval přibližně do roku 1951. V této době se kromě

²³Vydavatelství a nakladatelství Orego. [online], [citováno dne 8. 4. 2021]. Dostupné z: <http://www.orego.cz/orego-cz/eshop/0/0/5/123-Hranicar>.

vojenského způsobu ochrany hranic a zpravodajské služby začalo uplatňovat i ženijně technické zabezpečení.

Na první pohled by se mohlo zdát, že právě v roce 1951, po vydání zákona číslo 69/1951 Sb. o ochraně státních hranic, začal být obyvatelstvu omezován přístup do oblastí v blízkosti státní hranice, avšak komunistický režim k tomuto účelu aktivně využíval již platné zákony²⁴ definující celní pohraniční pásmo a prováděcí předpisy²⁵ za tímto účelem vydané v letech 1948-1951.²⁶ Do roku 1951 však příhraniční území za jistých podmínek přístupné bylo. Stálým obyvatelům byla vydávána potvrzení o státně politické spolehlivosti, v letních měsících bylo stejně osvědčeným občanům povolováno navštěvovat oblast Šumavy za účelem rekreace, konaly se zde sportovní kurzy studentů a Revolučního odborového hnutí.

Výše uvedený zákon dále ustanovoval ochranu státní hranice zejména Pohraniční stráží podléhající ministerstvu národní bezpečnosti, udělil jí pravomoci a povinnosti vojska a Sboru národní bezpečnosti. Orgány komunistické moci považovaly za rizikový pobyt osob v zakázaném pásmu. Za tímto účelem byla 1. června 1951 vydána směrnice ustanovující zakázané a hraniční pásmo. Vznik zakázaného pásma v rozsahu 2 kilometry kolmo od státní hranice vyžadoval vystěhování všech obyvatel tohoto území, a to ze stejných důvodů, z jakých byla později likvidována jejich obydlí (převaděčství, donášení nepříteli, úkryt nekalých živlů a narušitelů socialistické vlasti). Bylo do něj zařazeno 126 osad a obcí.

Vysídlovací akce započala v průběhu měsíce listopadu roku 1951. Obyvatelé obcí často nebyli o záměru vysídlit obce předem informováni, nebylo jim jasné, kam budou vystěhováni a ze zřejmých důvodů nechtěli opustit svůj majetek. Za tímto účelem byla spuštěna politická propaganda a zřízeny přesídlovací komise, které měly zajistit hladký průběh přesídlování, vystavovat potvrzení o státní spolehlivosti, vyhledávat nová bydliště a zaměstnání. Obvykle byly složeny z předsedy národního výboru, bezpečnostního referenta okresního národního výboru, okresního velitele národní bezpečnosti, zástupce

²⁴Zejména zákon číslo 245/1921 Sb., o státních hranicích ustanovující například hlídkám možnost obchůzky.

²⁵Dle rozkazu číslo 29/1951 – prováděcí předpisy k zákonu číslo 69/1951 Sb., o ochraně státních hranic, 13. 11. 1951

²⁶VANĚK, Pavel. *Pohraniční stráž a pokusy o přechod státní hranice v letech 1951-1955*, s. 58.

okresní stranické organizace a místních orgánů ze zařazených obcí.²⁷ Vysídlování osob ze zakázaného pásma bylo obvykle financováno ze státního rozpočtu, neboť bylo osobám vystěhovaným slíbeno uhradit náklady za stěhování, kompenzovat majetek zanechaný na místě a přispět na úpravu nového bytu.²⁸

Akce byla dokončena k 1. květnu 1952, jejím důsledkem bylo vystěhování veškerého civilního obyvatelstva z těsné blízkosti státní hranice a ponechání stovek budov a pozemků bez péče. Je však nutno podotknout, že většina osad a obcí nebyla od vysídlení německého obyvatelstva plně osídlena, i přes pokusy státu o dosídlení pohraničí například reemigranty.

Na pásmo zakázané navazovalo pásmo hraniční, které bylo vytyčeno 2-6 km kolmo od státní hranice, místy kilometrů až dvanáct, dle místní situace. V hraničním pásmu byl povolen pobyt pouze prověřeným a státně spolehlivým osobám, mohly se sem přesunout i z pásma zakázaného.²⁹ To bylo dokonce upřednostňováno, aby se v pohraničí „nezastavil život“.

Za státně nespolehlivou osobu mohl být označen kdokoli, kdo byl (i neprávem) podezřelý z převádění osob přes hranice či pašování zboží, kdo měl příbuzné nelegálně v cizině, byl vojenským důstojníkem z doby první světové války, pocházel z buržoazních poměrů či byl veřejným činitelem jiné než komunistické strany např. v období první republiky. Další například poslouchali zahraniční rozhlas, obecně nesouhlasili s lidově demokratickým zřízením nebo odmítali vstoupit do jednotného zemědělského družstva či státního statku.

Vysídlení z obou pásem se ve výsledku dotklo přibližně čtyř tisíců osob. Na rozdíl od Akce K (kulak), která měla za cíl odstranění kulaků a vesnických boháčů ze socialistické vesnice v rámci kolektivizace, nebyl nemovitý majetek vysídlelců z obou pásem zestátněn. Mohli si jej ponechat v soukromém vlastnictví, ovšem k nemovitostem v zakázaném pásmu neměli přístup. Osoby nespolehlivé pak své majetky v hraničním pásmu často pronajímaly, například dosídlencům z pásma zakázaného. Vysídlení ale měli

²⁷KOVAŘÍK, David. „V zájmu ochrany hranic.“ *Přesídlení obyvatel ze zakázaného a hraničního pásma*, In: Soudobé dějiny, ročník XII, číslo 3-4, Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, s. 697.

²⁸KOVAŘÍK, David. „V zájmu ochrany hranic.“, s. 704.

²⁹VANĚK, Pavel. *Pohraniční stráž a pokusy o přechod státní hranice v letech 1951-1955*, s. 61.

i možnost postoupení nemovitosti státu za finanční či naturální odškodnění, které poměrně často využívali.

2.2.1 Zakázané pásmo, budování ženíjně technického zabezpečení

Ženíjně technické zabezpečení stání hranice, nebo též ženíjně technické opatření bylo nedílnou součástí ochrany státní hranice zejména po roce 1952, kdy se budování fyzických překážek přidalo k obchůzkové činnosti hlídek Pohraniční stráže. Právě ženíjně technické zabezpečení je pojmenováváno jako železná opona, zejména podle drátěného zátarasu, který po celou dobu komunistické diktatury tvořil její symbol z pohledu nekomunistických států. Budování zabezpečení probíhalo na různých místech státní hranice individuálně. Obvykle jej zajišťovali příslušníci tamní Pohraniční stráže, popřípadě vojenské technické prapory, zcela výjimečně i pomocné technické prapory. Zde byl problematický fakt, že v těchto praporech sloužili z pohledu státu nepřátelé lidově demokratického zřízení, proto nebylo žádoucí, aby působili natolik blízko státní hranici.

Účelem ženíjně technického zabezpečení bylo potenciálnímu narušiteli³⁰ zabránit v překonání státní hranice oběma směry, zejména kvůli obavám ze špionáže a nedovoleného opouštění republiky, a to prostřednictvím ztížení podmínek přechodu hranice.

Narušení státních hranic označoval nelegální pokus o jejich přechod, přelet, nebo přejezd. Právě ženíjně technické zabezpečení mělo společně s hlídkami Pohraniční stráže za úkol zabránit narušení státní hranice z obou jejích stran. Narušitelem státní hranice byla každá osoba, která se pokoušela hranici překonat bez potřebných dokladů a povolení a na jiném místě než hraničním přechodu. Narušitel podléhal trestní odpovědnosti, a to i v případě, že se jednalo o čin ve stádiu plánování, stejně jako jakákoli další osoba, která o plánu věděla či napomáhala k jeho uskutečnění.³¹ Mezi narušiteli byli i příslušníci Pohraniční stráže, jakožto osoby, které nejlépe znaly situaci na hranici a její ochranu, což

³⁰Dobový termín. Ten, kdo se pokouší překročit-narušit státní hranici.

³¹VACHTA, Antonín. *Příručka pro pohraničníky*, s. 52, 53.

dokázali využít ve svůj prospěch. V některých případech uprchla celá hlídka, v jiných byl jeden z členů odzbrojen či zraněn, v nejhorším případě zastřelen, aby nemohl druhému z dvojice bránit v útěku.

Se ženijně technickým zabezpečením pracovala Pohraniční stráž, jejíž činnost činilo efektivnější. Ženijně technické zabezpečení státní hranice se obvykle skládalo z kombinace několika různých opatření. Jedním z prvních opatření byla instalace takzvaných nástražných osvěcovadel, někdy zvaných jednoslovně nástrahovadly.

Na jejich instalaci stačil jeden příslušník Pohraniční stráže a v terénu mohla být nastražena ad hoc i trvale. Nástrahovadel bylo několik druhů, avšak většina z nich fungovala na podobném principu, tedy na instalaci nástražného drátu, jenž při kontaktu s narušitelem vyslal kontakt do výmetnice, která vypálila světlici. Nástražný drát mohl být dlouhý sto metrů, popřípadě padesát metrů a vést dvěma směry. Druhá možnost byla efektivní v případě přestřížení jednoho z drátů narušitelem.

Nástrahovadla byla ideální pro nepohyblivé hlídky, pro hlídkující v nepříznivém počasí, pro nastražení na místech, kde byly očekávány časté pokusy o překročení státní hranice, či na místech, kde byl pobořený drátěný zátaras. Měla ovšem i několik nevýhod. Hrozilo zde riziko požáru v případě, kdy dohořívající světlice spadla do lesního či jiného porostu, výmetnice musela stát spolehlivě kolmo k terénu, v opačném případě hrozilo vypálení světlice do porostu, do nedostatečné výšky (pak nemusela být hlídkou vůbec spatřena) a vypálené světlice se musely pravidelně doplňovat. Jejich instalace mohla být pro příslušníky Pohraniční stráže nebezpečná, zejména kvůli nestabilitě výmetnice. Světlicím též příliš neprospíval chlad a vlhko, mráz a vítr dokonce dovedly světlici odpálit. Vše vyjmenované způsobovalo zbytečné výjezdy hlídek, poměrně velké finanční i časové náklady na údržbu.³²

Dalším z ženijně technických opatření bylo například kácení úseků lesního porostu za účelem vybudování dalších prvků zábran. Obecně se aplikace opatření datuje ke květnu roku 1951. Teprve po vykácení průseku se mohla instalovat drátěná stěna, vyorat pás oranice, postavit pozorovatelný (viz str. 31). Průsek nekopíroval státní hranici přesně, jeho vzdálenost od hranice se odvíjela od terénu a potřeb hlídek Pohraniční stráže.

³²VANĚK, Pavel. *Pohraniční stráž a pokusy o přechod státní hranice v letech 1951-1955*, s. 69-71.

Stejně tak šíře vykáceného pásu lesa, původně stanovená na 10 metrů, se časem měnila a přizpůsobovala dle zkušeností a zavádění dalších opatření na státní hranici. Maximální šířka průseku byla 18 metrů, přestože se Hlavní správa Pohraniční stráže pokusila stanovit šíři až na 20 metrů. Po zohlednění hospodářských ztrát bylo od tohoto rozkazu upuštěno.

Další nevýhodou tohoto opatření bylo narušení rázu a jednoduše lesního porostu, což zvyšovalo riziko pádu stromů za větrného počasí, stejně tak vystřelování pařezů stromů trhavinou mohlo narušit další kořeny a tím poškodit zdravé stromy. V případě ponechání kmenů v lese též hrozilo rozmnožení škůdců.³³ Lesní průseky jsou dodnes v pohraničí patrné. Často tudy nyní vedou dráty vysokého napětí či jsou zde zřízeny turistické stezky.

Po vykácení lesních průseků se přistoupilo k vyorání takzvaného kontrolního orného pásu (KP). Účelem oranice bylo stopování narušitele. Prostřednictvím otisků bot mohla hlídka Pohraniční stráže sledovat směr, kterým se vydal. Předpokladem pro efektivní využití kontrolního orného pásu byla dostatečná šíře, zejména proto, aby jej narušitel nemohl překonat bez zanechání stopy, stejně tak bylo třeba, aby byl souvislý a nejlépe podél celého střeženého úseku, a to bez ohledu na podmínky terénu. Ideální šířka pásu byla 10 metrů, avšak ve ztížených podmínkách se mohlo jednat pouze o 6 metrů. Bylo třeba zabezpečit, aby stopy v oranici nezanechávali sami pohraničníci, proto měla být pěšina pro kontrolu jak na vnitrozemské straně pásu, tak na straně příhraniční, tedy podél drátěného zátarasu.

S budováním orného pásu se začalo v září roku 1951, v letních měsících totiž probíhaly zemědělské práce a vytyčený zoraný pás by v některých místech mohl splynout se zbytkem polnosti. V zimních měsících byl obdobou orného pásu pás sněžný. Nevýhodou kontrolního orného pásu byla zejména nutnost jeho údržby, nejprve jej zbavit všech větších předmětů (kořeny, větve, kameny) a převláčet, následně vyžadoval obnovu po každé zimě, větším dešti i létě, kdy zarůstal travinami. Narušitel mohl hlídku snadno zmást například nesouvislou chůzí, chůzí pozadu a podobně. Zde záleželo na stopovacích dovednostech hlídky. Jak ve své publikaci *Pohraniční stráž a pokusy o přechod státní hranice v letech 1951-1955* uvádí Pavel Vaněk, k úplnému dokončení budování orných

³³VANĚK, Pavel. *Pohraniční stráž a pokusy o přechod státní hranice v letech 1951-1955*, s. 72-75.

pásů ve své podstatě nikdy nedošlo.³⁴

Nejznámějším symbolem střežení státní hranice byl jednoznačně drátěný zátaras, který prošel několika proměnami. Na počátku padesátých let 20. století dominuje jeho třístěnná podoba široká tři metry a vysoká 220 centimetrů v nejvyšším bodě (prostřední stěna). Stavba drátěného zátarasu stejně jako budování kontrolního orného pásu vyžadovala přípravu terénu. Stěny měly být sestaveny z dřevěných kůlů, prostřední z 280 centimetrů dlouhých s průměrem 14-16 centimetrů, okrajové pak z kůlů 220 centimetrů dlouhých a 12-14 centimetrů v průměru. Pro větší trvanlivost měly být zbaveny kůry, impregnovány a části, které měly být umístěny v zemi, opáleny. Na stabilizaci se používal šikmý ostnatý drát v kombinaci s tyčovinou. Na drátěný výplet se též používal ostnatý drát, v jednom poli mělo být sedm vodorovných drátů, dva diagonální a jeden kotevní, stěna prostřední měla výplet vodorovný (osm drátů) i svislý (sedm drátů). Na vrcholu prostřední stěny byla umístěna takzvaná „*těčka*“, přes která vedlo až šest elektrifikovaných vodičů vysokého napětí.

Fungování bylo zdokonalováno vždy při opravách a kontrolách, hlídky Pohraniční stráže získávaly nové zkušenosti a až praktickým používáním se projevovaly nedostatky, které bylo třeba odstranit. Zdokonalování či přesněji řečeno zefektivňování spočívalo zejména ve zhuštění výpletu vnějších stěn drátěného zátarasu a přidávání počtu elektrifikovaných vodičů vysokého napětí. Drátěný zátaras nebyl neprůchodný. Do jeho stěn byla zabudována vrata či vrátka, mimo jiné kvůli možnosti hlídek Pohraniční stráže projít na druhou stranu zátarasu a například pronásledovat narušitele, neboť drátěný zátaras sám o sobě státní hranici netvořil a nacházel se obvykle několik set metrů od ní. Po plné elektrifikaci drátěného zátarasu byl nazýván jako „*elektrické zařízení ochrany hranic*“ (dále EZOH). Stěna pak disponovala vysokým napětím o síle 2-4 tisíc voltů. Z bezpečnostních důvodů měl EZOH obsluhovat velitel roty či osoba jím pověřená a každé zapnutí měl velitel zapsat do pohraniční knihy.³⁵

Stejně jako předchozí prvky ženižně technického zabezpečení, i drátěný zátaras

³⁴Tamtéž, s. 75-77.

³⁵Pohraniční kniha sloužila veliteli k přehledu obsazení roty, služebních psů, hlídek a jejich činnosti, vedl zde i záznamy o zadržených při pokusu o překonání státní hranice. Obvykle byla vedena po dobu jednoho kalendářního roku. Pohraniční knihy pro zvolenou oblast a období se bohužel nedochovaly.

měl své nevýhody. Co se týče působení povětrnostních vlivů, problémem byl sníh, pod jehož tíhou se dráty mohly přetrhnout a dokonce mohlo dojít k zborcení celé stěny. Po elektrifikaci byl velmi nebezpečný nejen člověku, ale i fauně žijící v hlubokých pohraničních hvozdech. Usmrcení pohraničnicka nebo jeho služebního psa elektrickým proudem způsobené lidským faktorem i nikým nezaviněným zkratem byla více než častou smutnou součástí služby Pohraniční stráže. Po zaminování okolí drátěného zátarasu navíc docházelo k častému narušení stěny po výbuších min.

Dalším aspektem byla finanční náročnost projektu, pro stát bylo velmi drahé udržovat v provozu desítky kilometrů vysokého napětí, proto bylo od vysokého napětí v průběhu šedesátých let 20. století upuštěno. Elektrické zařízení ochrany hranic pak nahradila signální stěna, která při kontaktu vyslala signál na rotu Pohraniční stráže, čímž upozornila na narušení. Ani to ovšem nebylo bez vad, pohraničníci museli často vyjíždět k planým poplachům, kdy do zátarasu spadly větve nebo do nich narazila lesní zvíř.³⁶

Dalším „zdokonalením“ střežení státní hranice bylo doplnění orného pásu a drátěného zátarasu EZOH o minová pole a pásy. Myšlenky na minování můžeme registrovat již od počátku výstavby samotných drátěných zátarasů. Zaminování proběhlo ve třech fázích. První akce byla zahájena v první polovině roku 1952, další na podzim téhož roku a poslední v létě roku 1953 (v jednotlivých oblastech se doba průběhu lišila v řádu měsíců). V úvodu zněla teorie následovně: Střepinové miny s nástražnými dráty měly být umístěny mezi stěny zátarasu, a to zejména v oblastech, kde bylo největší riziko přechodu narušitele a v oblastech nepřehledných pro pohraniční hlídky. Doplněvány byly o miny nášlapné.³⁷

Tehdejší režim oceňoval především morální dopad na obyvatelstvo žijící v doslechu výbuchů min, které se pak obvykle nepokoušelo hranici překračovat. Negativa zaminování ovšem převažovala nad pozitivy, neboť se i v tomto případě jednalo o ohrožení lidských životů. Miny měly značnou průraznost střepin, což si příslušníci Pohraniční stráže mohli často vyzkoušet na vlastní kůži. Původní záměr dokonce obsahoval plán pohraničnickům neoznamovat konkrétní polohu min, čímž mělo být

³⁶VANĚK, Pavel. *Pohraniční stráž a pokusy o přechod státní hranice v letech 1951-1955*, s. 77-88.

³⁷Instalovány byly různé druhy min, např. protipěchotní s dřevěnou krabicí či betonovým obalem, dříve granátové miny.

zabráněno jejich pokusům o překročení státní hranice a zběhnutí, nakonec však nebyl realizován. Dalším minusem byla nízká účinnost v případě, že narušitel drátěné stěny přelézal, neboť pak minu neodpálil. Naopak kvůli zvýšené citlivosti dokázal minu přimět k výbuchu i mokrý sníh. Kvůli zaminování se též těžce hledaly a opravovaly poruchy na EZOH, neboť bylo nebezpečné na zaminovanou plochu vstupovat. Během roku 1954 bylo z výše uvedených příčin od pokládání min upuštěno.³⁸

V neposlední řadě byly úseky hranic střeženy hlídkou Pohraniční stráže z pozorovatelů. Ty mohly být vybudovány například ve věži kostela či jiných budovách (i nižších). Dále byly stavěny, zejména v pozdějších letech, kovové či dřevěné pozorovatelné posedového typu, též zvané „špaky“ nebo „špačkárny“.³⁹

2.3 Vojenské újezdy

Československo v době svého vzniku přejalo od Rakouska-Uherska pouze jediný vojenský újezd, a to Vojenský újezd Milovice rozkládající se na 3 500 hektarech půdy. V roce 1928 byla zřízena Dělostřelecká střelnice Brdy, která byla v roce 1935 přetvořena na Výcvikové středisko Jince. V roce 1934 vznikl vojenský tábor u Humenného. V dubnu 1935 byl vytvořen Výcvikový tábor Malacky, Vojenské tábory Přáslavice, Vyškov a Leště. V listopadu téhož roku byly vojenské tábory plošně přejmenovány na výcvikové tábory, v pramenech často značené „VT“.

V době existence Protektorátu Čechy a Morava byly využity pouze některé výcvikové tábory, mimo jiné proto, že tábory na slovenském území připadly Slovenskému státu. Protektorát převzal výcvikové tábory Milovice, Jince a Vyškov a rozšířil je. Nově vznikl Výcvikový tábor vojsk SS na Benešovsku, jeho rozloha činila 43 000 ha a muselo kvůli němu být vystěhováno několik stovek rodin. Na území zmíněného Slovenského státu byly využívány tábory Malacky a Leště.

Po skončení druhé světové války měl být zrušen Výcvikový tábor Přáslavice, ale nakonec byl pouze přejmenován na Vojenský výcvikový tábor u Moravského Berouna. Z malackého výcvikového tábora se vyčlenila letecká střelnice a vznikl

³⁸VANĚK, Pavel. *Pohraniční stráž a pokusy o přechod státní hranice v letech 1951-1955*, s. 88-94.

³⁹Tamtéž, s. 94-95.

Vojenský výcvikový tábor Plavecké Podhradie. Kapacity výcvikových táborů byly nedostačující, proto se přistoupilo k vybudování nových. Mimo jiné bylo třeba vybudovat nové střelnice, kde by mohl probíhat výcvik s novými zbraněmi a v různém terénu. Mnoho zkušeností bylo čerpáno z bojů v průběhu druhé světové války.

V roce 1946 vznikly tři nové tábory, a to Vojenský výcvikový tábor Císařský les, Vojenský výcvikový tábor u Českého Krumlova a Vojenský výcvikový tábor u Bezdězu.

V následujícím roce, tedy v roce 1947, došlo k přejmenování některých stávajících vojenských výcvikových táborů. Vojenský výcvikový tábor u Moravského Berouna byl přejmenován na Vojenský výcvikový tábor Město Libavá, Vojenský výcvikový tábor u Bezdězu na Vojenský výcvikový tábor Mimoň, Vojenský výcvikový tábor u Českého Krumlova na Vojenský výcvikový tábor Boletice, Vojenský výcvikový tábor Císařský les na Vojenský výcvikový tábor Město Kynžvart. V roce 1948 vznikla Pěchotní střelnice Turecký vrch, která se později stala vojenským výcvikovým táborem.

V 50. letech 20. století existovalo na území Československa šestnáct vojenských výcvikových táborů. K 1. 7. 1950 vznikly vojenské újezdy pro jednotlivé vojenské výcvikové tábory. Březina pro VVT Dědice, Boletice, Brdy pro Jince, Lešť, Libavá pro Město Libavá, Kamenica nad Cirochou, Mladá pro Milovice, Prameny pro Město Kynžvart, Ralsko pro Mimoň, Záhorie pro Plavecké Podhradie, Turecký vrch i Kuchyňa.

V roce 1951 byla Vojenská střelnice Malacky přetvořena na Vojenský výcvikový tábor letectva Kuchyňa. V roce 1952 vznikly další 3 vojenské výcvikové tábory, Vojenský výcvikový tábor Dobrá Voda, Vojenský výcvikový tábor Kežmarok, Vojenský výcvikový tábor Tisá a Vojenský výcvikový tábor Plavecké Podhradie byl přejmenován na Vojenský výcvikový tábor Záhorie. V listopadu téhož roku byl název Vojenský výcvikový tábor změněn na Vojenský výcvikový prostor. Jako poslední vznikl Vojenský výcvikový prostor Hradiště, který nahradil Vojenský výcvikový prostor Město Kynžvart, kde byla dána přednost těžbě uranu.⁴⁰ V této době vznikaly vojenské výcvikové tábory a prostory dle zákona číslo 169/1949 Sb.

⁴⁰ŠLOSAR, Vladimír, DUBÁNEK, Martin, MINAŘÍK, Pavel. *Vojenské výcvikové prostory Československé armády*. In: Ročenka 2011, Vojenský historický ústav, Praha 2012, s. 35-43.

2.2.2 Použití vojenského výcvikového prostoru z pohledu vojska

Vojenské výcvikové prostory sloužily k výcviku vojáků. V pramenech můžeme nalézt i konkrétní odůvodnění: „*aby bylo umožněno provádění bojové přípravy a součinnosti druhů vojsk za podmínek, které se nejvíce přibližují podmínkám v boji.*“⁴¹ V areálech byly ubytovací objekty, cvičiště, střelnice pro různé typy zbraní, cesty pro silniční i pásová vozidla.

Každý prostor byl něčím specifický, a tím určený pro různé skupiny vojska. Střelecký výcvik probíhal na pěchotních, dělostřeleckých, protiletadlových, leteckých a tankových střelnicích. Taktický výcvik se odehrával na cvičištích. V průběhu 60. let 20. století došlo ke značné modernizaci prostorů a jejich elektrifikaci. Jednotlivých cvičení se účastnila pouze část aktuálního osazenstva. Zbývající zůstávali v kasárnách a tvořili tzv. zpětné odřady, které zajišťovaly stráž a dozor.

2.2.3 Civilní život ve vojenském újezdu

Vojenský újezd byl spravován újezdním úřadem, který sídlil obvykle v jedné z obcí ve vojenském újezdu. Ve Vojenském újezdu Dobrá Voda sídlil újezdní úřad v malé obci Dobrá Voda a později v Hartmanicích. Prostory výcvikových táborů hospodářsky využívaly Vojenské lesy Praha, a to zemědělsky i lesnický. V újezdech se těžilo dřevo, nacházely se tam rozsáhlé pastviny pro dobytek a hojně se využívala orná půda.

Dle vládního usnesení z února 1952 bylo stanoveno, že „*obyvatelstvo bude nutno vystěhovat a bude následně převedeno do průmyslové výroby, pokud nepůjde o odborníky v zemědělské nebo lesní půdě, kteří mají být převedeni do socialistického sektoru výroby, po případě do podniků ministerstva lesů a dřevařského průmyslu.*“⁴²

Obyvatelstvo bylo skutečně vystěhováno, ovšem povinností státu bylo zajistit jim náhradní obydlí a nové zaměstnání. Na území nových částí původních a nově vzniklých vojenských újezdů se vystěhování týkalo 1110 rodin, tedy přibližně 3650 osob.⁴³

⁴¹ŠLOSAR, Vladimír, DUBÁNEK, Martin, MINAŘÍK, Pavel. *Vojenské výcvikové prostory Československé armády*. In: Ročenka 2011, s. 201.

⁴²Tamtéž, s. 167.

⁴³Tamtéž, s. 201.

2.2.4 Vojenský újezd Dobrá Voda

Dle vládního usnesení ze dne 5. 2. 1952 o zřízení a rozšíření vojenských újezdů na území Československa vznikl mimo jiné vojenské újezdy i vojenský újezd v kraji Plzeň nazvaný Dobrá Voda, a to podle jedné z obcí do újezdu spadajících. Tento újezd měl být „*tvořen částmi území obcí Prášily, Srní, Vatětice, Rejštejn, Štěpanice, Hartmanice, Kochánov, Zhůří a Stodůlky, všechny v okrese Sušice v kraji Plzeň.*“⁴⁴ Výjimečnost tohoto vojenského újezdu spočívala v jeho poloze v zakázaném a hraničním pásmu.

Využívání střelnic ve Vojenském újezdu vyžadovalo úzkou spolupráci mezi Československou lidovou armádou, Pohraniční stráží a lesnickými pracovníky, mohlo totiž velice snadno dojít k ohrožení života.

V pramenech nalézáme i konkrétní údaje o průběhu vysídlovací akce v jednotlivých prostorech. Ve Vojenském újezdu Dobrá Voda o rozloze 171 km² (další z pramenů uvádí rozlohu 173 km²) se akce týkala 40 rodin, proběhla bez potíží a byla ukončena 17. 5. 1952. Vojenský újezd pohltil na 50 obcí a osad. Mezi přesídlenci bylo 18 průmyslových dělníků, 9 zemědělských dělníků, 8 lesních dělníků, dva pracovníci lesní správy, jeden učitel, dva cestáři a 12 seniorů.

Z dokumentu můžeme vyvodit, že se jednalo o jeden z menších vojenských újezdů.⁴⁵ Jednalo se o vševojskový výcvikový prostor⁴⁶, ve kterém probíhala praporní taktická cvičení. Dle záznamu z jednání bylo možno ve vojenském výcvikovém prostoru provádět:

- a) Taktická cvičení střeleckých pluků,
- b) taktická cvičení s bojovou střelbou,
- c) ostré střelby tanků a samohybných děl ze střelecké divize vložnou hlavní ráže 20 mm,
- d) ostré střelby protitankového dělostřelectva do ráže 85 mm,

⁴⁴ŠLOSAR, Vladimír, DUBÁNEK, Martin, MINAŘÍK, Pavel. *Vojenské výcvikové prostory Československé armády*. In: Ročenka 2011, s. 167.

⁴⁵ Tamtéž, s. 201.

⁴⁶ Tamtéž, s. 45.

- e) ostré střelby dělostřelectva ze zakrytých palebných postavení, všemi rážemi, maximální délka střelby 12 km,
- f) ostré střelby VKPL⁴⁷ na pozemní cíle,
- g) ostré střelby všeho druhu jsou prováděny v časových lhůtách, které jsou stanoveny na společných poradách zástupci štábů střelecké divize, útvaru, správce vojenského výcvikového prostoru a vojenských lesů.⁴⁸

Nacházelo se zde i „malé chemické cvičiště“, kde probíhal výcvik s radioaktivními a chemickými otravnými látkami, konkrétně s radioaktivním prachem, tabunem, sarinem, yperitem, difosgenem, thiofosgenem, bromkyanem, a také ženijní cvičiště pro výcvik s ostrými trhavinami a minami a střelnicí pro BVP-1.⁴⁹

⁴⁷ Velký kulomet proti letadlům.

⁴⁸ SA AČR, fond č. 02057, karton 1.

⁴⁹ ŠLOSAR, Vladimír, DUBÁNEK, Martin, MINAŘÍK, Pavel. *Vojenské výcvikové prostory Československé armády*. In: Ročenka 2011, s. 46.; BVP je lehké bojové pásové vozidlo, obojživelné.

3 Konkrétní případy obcí, které zanikly v důsledku vojenské činnosti ve Vojenském újezdu Dobrá Voda

Pro svou práci jsem subjektivně zvolila dvě obce jako příklad, na kterém jsem se snažila demonstrovat modus operandi likvidace obcí v důsledku vojenské činnosti Československé lidové armády a Pohraniční stráže. Co se týče demolice budov na území Vojenského újezdu Dobrá Voda, pramen z roku 1958 uvádí, že pro ni bylo vyčleněno celkem 521 budov, 156 budov bylo přiděleno pro demolici ONV Sušice, 91 budov zbouraly nspecifikované útvary, 294 budov se má odstranit do roku 1960. Dvě osady/obce měly být ponechány pro cvičení jednotek, obec Zhůří pro fingovaný boj o osadu, obec Stodůlky jako pevné cíle pro dělostřelectvo. Celkem se tedy jednalo o odstranění 1062 budov, což ovšem nekoreluje s uvedeným celkovým počtem budov v době zřízení Vojenského újezdu, který je udáván jako 683 budov.⁵⁰

V rozkazu k dokončení demolic ve vojenském výcvikovém prostoru Dobrá Voda z 14. března 1960 je hlášeno, že demoliční akce byla ukončena s celkovým počtem 374 odstraněných budov (správa VVP 204, ONV Sušice 167 a útvar Pohraniční stráže Prášily 3 budovy) z celkem 651 převzatých. Pramen potvrzuje, že zanechány byly obce Zhůří se 78 budovami a Stodůlky s 36 budovami, které byly ve stavu zbořeníšť. Kromě informace o dvou ponechaných osadách mezi těmito dvěma prameny nalézáme značný rozpor, domnívám se, že je dán nepřehledností a nepřesností v evidenci.⁵¹

3.1 Obec Stodůlky

Obec Stodůlky (německy Stadln) ležela v dnešním okrese Klatovy v katastrálním území obce Prášil. Tento název získala v roce 1617 po změně ze Simonových stodol, z čehož můžeme vyvodit, že její existence trvala minimálně od počátku 17. století. Jednalo se o sídlo jednoho z osmi šumavských králováckých dvorců, jejichž obyvatelé byli odpovědní přímo panovníkovi.

Obec měla rozlohu 236 km² a byla druhou největší obcí na území Čech. Rozsáhlá rozloha byla dána skutečností, že se v širokém okolí nenacházely další obce

⁵⁰ SA AČR, fond č. 02057, karton 1, 2/34 1960

⁵¹ Tamtéž.

a do stodůleckého katastru patřily i rozsáhlé okolní lesy.

Rozkládala se v údolí řeky Křemelné na úpatí stejnojmenné hory v nadmořské výšce 810 metrů nad mořem, což ztěžovalo běžný život v obci, ať už se jednalo o tuhé, dlouhé zimy či nepříliš úrodnou půdu. Oblast je naopak bohatá na vodní zdroje.

V poslední třetině 18. století byla v osadě postavena kaple svatého Sebastiana, velikostí připomínající spíše kostelík. V době největšího rozkvětu zde sídlily přibližně dva tisíce stálých obyvatel. Jejich počet se ale v průběhu první poloviny 20. století snižoval, nakonec byla obec ve druhé polovině čtyřicátých let 20. století vysídlena úplně, většina obyvatel byla německé národnosti a musela odejít v rámci odsunu německých obyvatel po druhé světové válce. O dosídlení obce autorka nenalezla archivní prameny.

V únoru roku 1952 byla obec zařazena do území nově vzniklého Vojenského újezdu Dobrá Voda. Od stejného roku byla obec využívána jako cílová plocha či pevné cíle dělostřelecké střelnice a pro střelby tanků ze zakrytých palebných postavení. Dělostřelecká střelba vycházela ze tří základních palebných prostorů ve vojenském újezdu, zaniklých obcí Glasserwald, Vysoké Lávky a Pustina. Ke střelbě byly využívány 85 mm kanony, 122 mm houfnice a 130 mm raketometry, přičemž nabíjeny byly tříštivým střelivem. Vzdálenost mezi místem výstřelu a místem dopadu byla 5–8 kilometrů. V současnosti se mimo vyznačené cesty stále nachází nevybuchlá munice a je tedy riskantní cesty opouštět.⁵²

Nepočítalo se s využitím všech budov v obci, proto jich mělo být 56 zdemolováno, a to nejpozději do roku 1960.⁵³ Zajímavým archivním nálezem je usnesení o přidělu nemovitosti ve zničené obci Československému svazu tělesné výchovy a sportu v Praze z 11. 11. 1963. Z informace můžeme vyvodit, že tato budova byla v dopadové ploše střelnice, ovšem ve stavu vhodném k obývání a rekreaci. Plocha pravděpodobně nebyla nadále používána jako cíl, neboť by to nebylo slučitelné s využíváním objektu, který se navíc nacházel v hraničním pásmu. Bohužel se nepodařilo dohledat další informace ohledně tohoto přidělu, vyvozené je tedy pouhou spekulací.

Co se týče zdejší církevní stavby, kaple svatého Sebastiana, konkrétní zpráva

⁵² Viz Obrázek 6, obrazová příloha.

⁵³ SA AČR, fond 2057, karton 1.

o likvidaci nebyla nalezena. Zachycena je korespondence mezi biskupskou konzistoří v Českých Budějovicích a Okresním národním výborem Sušice z června roku 1951, která řešila přesun zvonu z vysídlených Stodůlek do 20 kilometrů vzdáleného Nemilkova, s čímž biskupská konzistoř souhlasila.⁵⁴ Do dnešních časů se na území zaniklé obce Stodůlky nedochovala žádná stavba kromě mostu přes řeku Křemelnou.⁵⁵

3.2 Obec Hůrka

Zaniklá obec Hůrka (německy Hurkenthal) se nachází mezi obcí Prášily a městem Železná Ruda. V 18. století se Hůrka dynamicky rozvíjela, zejména díky sklárně, která poskytovala zaměstnání a příjem mužům ze širokého okolí. Sklárně se dařilo zejména proto, že mohla využívat téměř nekonečné zásoby dřeva ze šumavských hvozdu a české sklo brzy nabylo celosvětového významu. V roce 1789 byl v obci postaven kostel svatého Vincence v barokním slohu, později vedle kostela a hřbitova přibyla kaple svatého Kříže (1820), kde byli pochováni členové sklářských rodů Abelových a Hafenbrädlových. Nacházel se zde zámeček, hotel U jezera Laka, pošta, hostinec, lesovna a dva mlýny. V době největšího rozkvětu obce, na konci 19. století, zde žilo téměř 600 obyvatel v 38 domech, před začátkem druhé světové války to bylo necelých 300 obyvatel v 19 domech.⁵⁶

Po roce 1945 bylo původní převážně německy hovořící obyvatelstvo vysídleno a odsunuto do Bavorska. V dalších letech bylo území chátrající obce začleněno jak do hraničního pásma, tak do Vojenského újezdu Dobrá Voda. Na území obce Hůrka byla zřízena tanková střelnice. Pramen z 31. srpna 1952 uvádí, že „*Na střelnici je možno provádět všechny předepsané školní i bojové střelby z tanků. Střelnici používá 2. tankosamohybný pluk a baterie samohybných děl střeleckého pluku.*“ Uvedený pluk měl za úkol i obhospodařovat terčový materiál, tedy rozvaliny obce.⁵⁷

Z obce zbyla pouze Hůrecká alej lip a javorů, základy a obvodové zdi kostela svatého Vincence Ferreského a zrekonstruovaná hřbitovní kaple svatého Kříže

⁵⁴Státní okresní archiv Klatovy, fond Okresní národní výbor Sušice, N268, 293. 8 Zrušení církevních objektů.

⁵⁵ Viz obrázek 7, obrazová příloha.

⁵⁶Zaniklé obce. In: zanikleobce.cz [online]. [citováno dne 3. 4. 2021]. Dostupné z: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=607>.

⁵⁷SA AČR, fond 2057, karton 1.

vybudovaná sklářskými rody Abelových a Hafenbrädlových. Kaple byla Pohraniční stráží využívána jako pozorovatelna a skladiště, většina ostatních staveb posloužila jako dělostřelecké terče.

Kostel v obci Hůrka byl odsvěcen a ponechán ke zchátrání. Dne 2. 6. 1951 byl okresnímu národnímu výboru v Sušici zaslán požadavek na evidenci varhan z kostela v Hůrce. Po této žádosti byl do kostela evidentně vyslán kontrolor, který zjistil, že varhany spolu s dalším vybavením kostela chybí, nebo je vybavení zdemolováno. Proto byla dne 6. 6. 1951 plzeňskému církevnímu oddělení krajského národního výboru hlášena ztráta majetku z hůreckého kostela. Jednalo se o zmíněné varhany, věžní hodiny a oltář, toto vše bylo nalezeno ve farnosti Železná Ruda. Varhany měly být se souhlasem českobudějovické konzistoře převezeny do Hlavoňovic, k čemuž kvůli krádeži nedošlo. Případ šetřila Státní bezpečnost, ovšem pachatele nevypátrali, nejspíše i s přispěním členů nedalekého útvaru Pohraniční stráže, kteří se zdráhali podat vysvětlení.⁵⁸

Dne 21. 6. 1951 byla oznámena likvidace hrobky Abelových a Hafenbrädelových. Hrobka byla zničena, ostatky vyjmuty z kovových rakví a zakopány. Kovové rakve o celkové hmotnosti 562 kilogramů byly převezeny do sběrných surovin v Klatovech.⁵⁹ Kaple svatého Kříže byla poskytnuta k dispozici vojenské správě. Při kontrole státní památkové péče na podzim roku 1958 již na zplanýrovaném hřbitově nebyl nalezen ani kontrolou hledaný náhrobek rodu Abelů a Ignáce Hafenbrädla.⁶⁰

3.3 Památkové objekty na území Vojenského újezdu Dobrá Voda

K zaniklým obcím neoddělitelně patřily i památkové objekty nacházející se na jejich území, a to nejen sakrální, ale i sekulární. Z pramenů můžeme vyhodnotit, že památky na vysídleném území byly sledovány a byl o ně projeven jistý zájem. Dalším aspektem však je nekvalitní státem řízená památková péče, která z dnešního pohledu zasahovala do podoby staveb a uměleckých děl zcela nekompetentně, což ovšem odpovídalo dobovým standardům a potřebám státní ideologie.

Ze záznamu o zájezdu zástupců Státní památkové správy do vojenského újezdu

⁵⁸SOKA Klatovy, fond ONV Sušice, N268, 293. 8 Zrušení církevních objektů.

⁵⁹SOKA Klatovy, fond ONV Sušice, N268, 293. 5 Hřbitovy.

⁶⁰SA AČR, fond 2057, karton 1.

z 18. listopadu roku 1958 se dozvídáme o všech kulturních památkách na jeho území, projednávaly se zejména důsledky opatření vyplývajících ze zákona č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách. Komise nejprve zhlédla kostel svatého Vintíře z roku 1706 (dodnes existující) spolu s blízkou studánkou a hřbitovem, který nadále sloužil církevním účelům a jako jediný ve Vojenském újezdu měl být zachován a měli zde být pohřbíváni jak tamní nevysídlení obyvatelé, tak zemřelí vojenští příslušníci.⁶¹

Zámeček Karlov s parkem v této době patřil Československým státním lesům,⁶² které jej využívaly k ubytování úředníků Správy vojenských lesů, bylo zde též administrativní zázemí. V roce 1953 zde došlo ke stavebním úpravám za účelem zřízení školní zotavovny v péči, avšak v pramenech není uvedeno, zda zde zotavovna skutečně vznikla.

Kostel svatého Prokopa v Prášilech byl vzhledem k dobrému stavebnímu stavu určen k přestavbě na kulturní dům. Bylo třeba vyměnit střešní krytinu, komise navrhla eternit, což by dnešní specialisté na památkovou péči nejspíše nevyhodnotili jako nejcitlivější volbu. Původní interiér byl naprosto zdevastován.

Co se týče dodnes existujícího prášilského zámečku, i on byl, stejně jako zámeček Karlov, využíván Správou vojenských lesů, která měla případné opravy a zásahy konzultovat se Státní památkovou správou.

Budova bývalé fary v Prášilech sloužila jako zdravotní středisko, sídlo lékaře pro místní Pohraniční stráž a stálé obyvatele újezdu. Dvakrát týdně sem dojížděl praktický lékař, dle potřeby odborní lékaři a pediatr.

Hauswaldská kaple nad Vchynicko-tetovským plavebním kanálem, který byl sám o sobě technickou památkou, byla podminována a odstřelena, odstraněna z bezpečnostních důvodů, navíc byla „nová, umělecky bezcenná.“⁶³ Zůstala zde pouze poustevna, údajně též bezcenná, byla zde tedy možnost ji v případě potřeby odstranit. Kaple stávala nedaleko vnitrozemní hranice Vojenského újezdu Dobrá Voda.

⁶¹Např. v případě, kdy voják neměl rodinu, která by jeho ostatky převzala a zajistila pohřeb.

⁶²Dle pramene byl konfiskován p. Heintschlovi, který byl v roce 1945 popraven za svou pronacistickou činnost v průběhu druhé světové války.

⁶³SA AČR, fond 2057, karton 1, 2/25 1959.

Kostel Nejsvětější Trojice v obci Zhůří byl na podzim toho roku v troskách, jelikož se nalézal v dopadové ploše střelnice.⁶⁴

4 Konkrétní případy obcí v pohraničí, které zanikly v důsledku utvoření zakázaného a hraničního pásma

Pro svou práci jsem stejně jako v předchozím případě subjektivně vybrala dvě obce jako příklad, na kterých jsem se snažila demonstrovat konkrétní průběh likvidace obce a pokusila se vyvodit modus operandi likvidace obcí v důsledku utvoření zakázaného a hraničního pásma za účelem ochrany státní hranice.

4.1 Obec Bučina

Zaniklá obec Bučina (německy Buchwald) se současně nachází 7 kilometrů od obce Kvilda v nadmořské výšce 1162 metrů nad mořem a je součástí první zóny Národního parku Šumava. Dříve to byla nejvýše položená vesnice v Čechách. Obec těsně sousedí s bavorskou obcí Finsterau a je zde vybudován hraniční přechod do Německa. Nedaleko přechodu byl zbudován památník železné opony.

Minimálně od 14. století přes katastr budoucí obce vedla Zlatá stezka mezi Pasovem a Kašperskými Horami, ovšem v 17. století přestala být používána. Bučina vznikla v době vlády Marie Terezie, ale první písemnou zmínku zachycujeme až v roce 1790. První farností Bučiny byla farnost v Rejštejnu, což je obec vzdálená asi 30 kilometrů. Poté byla převedena pod kvildskou farnost a její kostel svatého Štěpána a konečně pod faru Knížecí Pláně a kostel svatého Jana Křtitele.

První sčítání lidu proběhlo v roce 1793 a zachytilo sto obyvatel ve třinácti domech. V obci stála budova celního úřadu, místní sídlo finanční stráže, hájovna, mlýn na Čertově potoce, který tvoří přirozenou česko-bavorskou hranici, škola (od roku 1868) a spořitelna. V čele obce stál rychtář spolu s obecní radou, kteří dohlíželi na chod obce. Rychtář byl jmenován svobodnými sedláky. Obec se v roce 1849 stala součástí nedaleké obce Kvilda,

⁶⁴SA AČR, fond 2057, karton 1, 2/25 1959.

ovšem v roce 1867 přešla pod vlastní samosprávu.⁶⁵

Většina obyvatel se živila kácením a zpracováním dřeva, jeho dopravou a chovem dobytka. Kyselá a kamenitá půda byla neúrodná, proto se zde zemědělství nedařilo. Pěstovaly se zejména brambory a len. Obec se navíc nachází v pásu srážkově nejbohatších míst Šumavy. Dřevo sem chodily zpracovávat i pomocné síly z ciziny, které nezdědaly kdy zůstaly trvale. Hlavním střediskem zpracování dřeva byla Kufnerova pila sídlící v obci. Šumavské dřevo se mimo jiné hojně používalo k výrobě hudebních nástrojů nebo zápalek.

Dalším zdrojem obživy bylo pašeráctví, tedy ilegální obchod přes hranice. Pašoval se zejména tabák, sůl, káva, cukr nebo vlna. Po uzavření hranic v roce 1948 se zde provozovalo i převaděčství.

Obec byla postupně likvidována dle připraveného demoličního výměru v průběhu roku 1956. Celkem bylo demolováno dvacet dva budov o celkové výměře 1497 m³.⁶⁶ Po likvidaci obce zůstaly na místě pouhé dvě budovy, jednou z nich je nyní zrekonstruovaný hotel Pešlova chata (dnešní Hotel Alpská vyhlídka).

4.2 Obec Knížecí Pláně

Obec Knížecí Pláně (německy Fürstenhut) se nacházela asi 15 kilometrů od Vimperku a přímo sousedila se státní hranicí s Bavorskem. Byla založena roku 1792 knížetem Josefem Schwarzenbergem jako dřevorubecká osada. Zájem knížete o dřevo nabídl mnoho pracovních míst, která obsazovali řemeslníci zejména z Bavorska. Většina obyvatel Knížecích Plání byla po celou dobu jejich existence německého původu a též německy hovořící.

Roku 1821 zde byla zřízena škola, ve které se vyučovalo německy. Kvůli nadmořské výšce 1020 metrů nad mořem byl život v obci velice náročný, plodinám se nedařilo, a tak obyvatelé často trpěli hlady. Jedním ze zdrojů obživy bylo ilegální převaděčství a pašeráctví. Nejznámějším převaděčem a pašerákem byl Kilián „Franz“ Nowotny, též zvaný Král Šumavy. Byl velmi odvážný a fyzicky zdatný, velmi dobře se orientoval. Pocházel z obce Nové Hutě a převáděl přes hranice v blízkosti obce Knížecí

⁶⁵KLÍMOVÁ, Lenka. *Historie zaniklé obce Bučina*, bakalářská práce, PedF UK, Praha 2015, s. 25, 26.

⁶⁶SOKA Prachatic, ONV Vimperk, Národní bezpečnost, karton 2, svazek 249.

Pláně a Chaloupky. Od roku 1946 spolupracoval s americkou zpravodajskou službou v Bavorsku. Nowotny dožil na bavorské straně hranice.⁶⁷ O Kiliánu Nowotném byl v roce 1959 natočen propagandistický film *Král Šumavy*. Nowotny je zde očima komunistického režimu vykreslen jako nebezpečný živel, tedy zcela opačně, než byl povětšinou vnímán běžnými obyvateli.

Na počátku 20. století byla obec plně soběstačná. Byla zde pila, mlýn, hájovna, stanoviště finanční stráže i pošta. Samozřejmě nechyběl hostinec. Budova hájovny se zachovala dodnes a nachází se v ní občerstvení pro turisty.

Po obsazení Sudet byly Knížecí Pláně přiřazeny k Německé říši, byly součástí Bayerische Ostmark. V roce 1945 většina obyvatel utekla za státní hranici v rámci divokého odsunu, na řádný odsun zde vyčkalo pouze 53 osob. Obec byla dosídlena obyvateli slovenské a rumunské národnosti, ti však museli odejít na počátku padesátých let 20. století, kdy byla obec zařazena do zakázaného pásma.⁶⁸

Již roku 1951 došlo k demolici požární zbrojnice, o čemž rozhodl Okresní národní výbor ve Vimperku. Získaný materiál měl být použit pro stavbu hasičské zbrojnice ve Zdíkovci. Zdíkovec ve zprávě vystupuje jako žadatel o demolici.⁶⁹ V roce 1953 se začalo na území obce budovat ženině technické zabezpečení státní hranice.

K demolici celé obce došlo v průběhu roku 1956. Stavby byly postupně odstraňovány prostřednictvím takzvaných bouraček, nebo strojně prostřednictvím firmy Zemstav Praha. Díky zaměření objektů určených k demolici víme, že bylo během roku 1956 na území obce odstraněno 79 objektů o přibližné celkové výměře 8 500 m³ včetně kostela, fary a školy.⁷⁰

4.3 Památkové objekty v oblasti obcí Bučina a Knížecí Pláně

V obci Bučina byla v roce 1891 postavena kaple svatého Michala. Odstraněna byla spolu s celou vsí v roce 1956. V roce 1992 byla obnovena potomky jejího zakladatele Michaela Kastnera.

V první polovině 19. století byl v osadě Knížecí Pláně vystavěn dřevěný kostel

⁶⁷KLÍMOVÁ, Lenka. *Historie zaniklé obce Bučina*, s. 46, 47.

⁶⁸Tamtéž, s. 72.

⁶⁹Státní okresní archiv Prachatice, Okresní národní výbor Vimperk, svazek 246, signatura 716. 1.

⁷⁰SOKA Prachatice, ONV Vimperk, Národní bezpečnost, karton 2, svazek 249.

svatého Jana Křtitele, ale už v roce 1861 ho nahradil kamenný novogotický kostel. Jeho zvony byly za první světové války zkonfiskovány a roztaveny, ale v roce 1926 obec pořídila dva nové. Kostel byl přidělen jako bouračka Posádkové správě Československé armády 105. Písek dne 3. 12. 1953. Budova měla být zbourána do 31. 3. 1955 a stavební materiál odvezen též do tohoto termínu. Stavební materiál směl být použit pro soukromé účely, nesměl se dále prodávat. Posádková správa československé republiky musela za bouračku zaplatit zálohu 500 Kčs, která jí byla po řádném odstranění objektu vyplacena zpět. Kostel svatého Jana Křtitele byl odstřelen pomocí donaritu⁷¹ 21. 8. 1956. Odstraňování sutin trvalo 12 hodin.

Donarit je plastická trhavina, která se používala se při důlní činnosti a jako ženijní nálož, popřípadě do granátů ve druhé světové válce. Přípravy odstřelu i samotný odstřel byl spolu s materiálem (donarit a rozbušky) vyúčtován na 4706 Kčs. Tato částka byla proplacena Krajským národním výborem v Českých Budějovicích Ministerstvu národní obrany⁷².

⁷¹Donarit je plastická trhavina na bázi želatiny s vysokým obsahem dusičnanu amonného. Složení: 55 % dusičnan amonný, 22 % nitroglykol, 10 % dusičnan sodný, 6 % dinitrotoluen, 5 % tritol, 1 % dřevní moučka, 1 % nitrocelulóza.

⁷²SOKA Prachovice, ONV Vimperk, Národní bezpečnost, svazek 249.

Závěr

Bakalářská práce Pohraniční stráž a zánik obcí na Šumavě v padesátých letech 20. století se zabývala problematikou likvidace obcí v zakázaném a hraničním pásmu v padesátých letech 20. století na Šumavě.

Předmětem bádání byla demolice obcí a osad na Šumavě v tehdy utvářejícím se zakázaném a hraničním pásmu a Vojenském újezdu Dobrá Voda, který vznikl na území hraničního a zakázaného pásma.

Výsledkem práce bylo postihnoutí průběhu a příčiny zániku obcí v padesátých letech 20. století na Šumavě a porovnání a vysvětlení odlišností v průběhu zániku na základě archivního výzkumu v okresní rovině.

Pro názornost jsem v práci zvolila konkrétní zaniklé vesnice, Bučinu a Knížecí Pláně, jejichž likvidace nese podobné znaky, a to zejména zánik v rámci státem řízené demoliční akce, a Hůrku a Stodůlky, které zanikly jako pevné dělostřelecké cíle tankové střelnice v rámci Vojenského újezdu Dobrá Voda.

Co se týče tématu Pohraniční stráž, byla do práce zařazena pro úplnost, část práce, která je na její působení zaměřena, si nekladla za cíl konkrétní objev. Její působení bylo však jedním z faktorů, který značně ovlivnil zorganizování demoliční akce v pohraničí na konci padesátých let 20. století.

Práce byla pro dosažení přehlednosti rozdělena na čtyři na sebe navazující kapitoly přibližující danou problematiku. V první kapitole jsem se věnovala likvidaci obcí v pohraničí, kde jsem na základě archivního výzkumu rozebrala nejčastější způsoby a příčiny zániku těchto obcí. Jednalo se o likvidace prostřednictvím bouraček v rámci demoliční akce a zánik obcí v důsledku vojenské činnosti, kdy sídla obvykle sloužila jako pevné cíle dělostřelectva. Ve druhé kapitole jsem se zaměřila na proměny pohraničních oblastí po roce 1948 a ostrahu státních hranic, kde jsem sledovala působení Pohraniční stráže obecně i v dané oblasti a též budování ženině technického zabezpečení státních hranic. Kapitola třetí byla věnovaná dvěma subjektivně zvoleným obcím, které zanikly podobným způsobem, a to v důsledku vojenské činnosti na území vojenského újezdu jako střelnice. Čtvrtá kapitola byla též věnována dvěma subjektivně zvoleným obcím, které měly demonstrovat zánik prostřednictvím státem řízené demolice.

Překážkou ve výzkumu mi byla jednak nedostatečná pramenná základna týkající se zániku obcí ve vojenském újezdu, jednak epidemie Covidu-19, která zamezila přístupu do archivů.

Práci je nadále možno rozpracovat, a to například studiem dalších konkrétních obcí v různých oblastech českého pohraničí, ať už studiem na úrovni okresní, krajské či v Národním archivu, který by mohl odhalit například detaily vysídlování z pohraničí. Výzkum by se mohl věnovat též reflexi událostí v pohraničí spojených s budováním železné opony v dobovém tisku.

Seznam použitých zdrojů

Archivní prameny

Archiv bezpečnostních složek, Archiv ministerstva vnitra, fond 2343-7. pohraniční brigáda Pohraniční stráže Sušice.

Správní archiv Armády České republiky, fond 2057.

Státní okresní archiv Klatovy, fond ONV Sušice, N268.

Státní okresní archiv Prachatice, fond Okresní národní výbor Vimperk.

Odborná literatura

KLÍMOVÁ, Lenka. *Historie zaniklé obce Bučina*. Bakalářská práce. Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2015.

KOVAŘÍK, David. „V zájmu ochrany hranic.“ *Přesídlení obyvatel ze zakázaného a hraničního pásma*, Soudobé dějiny, ročník XII, číslo 3-4 (2005), Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, s. 686-707.

KOVAŘÍK, David. *Proměny českého pohraničí v letech 1958-1960: demoliční akce v českém pohraničí se zřetelem k vývoji od roku 1945*. Brno: Prius, 2006. Studijní materiály výzkumného projektu Komunistické Československo na přelomu 50. a 60. let.

KOVAŘÍK, David. *Demoliční akce v českém pohraničí v letech 1945-1960*. Disertační práce. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno 2009.

KOVAŘÍK, Daniel. *Celoplošná demoliční akce v českém pohraničí v letech 1959-1960*. In: PETRÁŠ, Jiří – SVOBODA, Libor (ed.). *Československo v letech 1954-1962*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2015.

MAŠKOVÁ, Tereza – MORBACHER, Lubomír. *Železná opona v Československu*. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/dokumentace-usmrcenych-statni-hranice/>.

MAŠKOVÁ, Tereza – RIPKA, Vojtěch. *Železná opona v Československu: usmrcení na československých státních hranicích v letech 1948-1989*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2015.

PULEC, Martin. *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek; Seznamy osob usmrcených na státních hranicích 1945-1989*. Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2006.

ŠLOSAR, Vladimír, DUBÁNEK, Martin, MINAŘÍK, Pavel. *Vojenské výcvikové prostory Československé armády*. In: Ročenka 2011, Vojenský historický ústav, Praha 2012, s. 35-257.

VACHTA, Antonín. *Příručka pro pohraničníky*. Praha: Naše vojsko, 1963. Malá vojenská knihovna.

VANĚK, Pavel. *Pohraniční stráž a pokusy o přechod státní hranice v letech 1951-1955*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2008.

On-line zdroje

<http://www.zanikleobce.cz/>

<http://www.csla.cz/>

<http://www.orego.cz/>

Přílohy

Obrázek 1: Rota pohraniční stráže v Prášílech, aktuální podoba. Archiv autorky, 2019.

Obrázek 2: Tabulka označující hraniční pásmo. Skanzen ochrany státní hranice a železné opony v Nových Hradech. Archiv autorky, 2019.

Obrázek 3: Tabulka označující zakázané pásmo. Replika železné opony v zaniklé obci Bučina. Archiv autorky, 2019.

Obrázek 4: Elektronické zabezpečení ochrany hranic (EZOH), betonové protitankové jechlany, v pozadí pozorovatelna („špačkárna“). Replika železné opony na území zaniklé obce Bučina. Archiv autorky, 2019.

Obrázek 5: Současná podoba zaniklé obce Stodůlky. Archiv autorky, 2020.

Obrázek 6: Tabule upozorňující na nevybuchlou munici v okolí zaniklé obce Stodůlky. Archiv autorky, 2020.

Obrázek 7: Současný stav mostu přes řeku Křemelnou, území zaniklé obce Stodůlky. Archiv autorky, 2020.

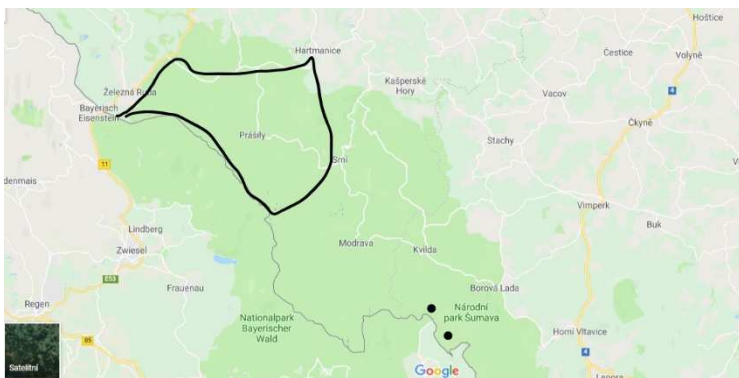
Obrázek 8: Pozůstatky obydlí na území zaniklé obce Bučina. Archiv autorky, 2019.

Obrázek 9: Obnovená kaple svatého Michala (1992) na území zaniklé obce Bučina. Archiv autorky, 2019.

Obrázek 10: Letecká mapa zaniklé obce Bučina, na které jsou dobře vidět krajinné pozůstatky osídlení. Je zde vidět i potok Čertova voda, který tvoří přirozenou státní hranici České republiky s Bavorskem. Google maps, 2018.

Obrázek 11: Poloha Vojenského újezdu Dobrá Voda a zaniklých obcí Bučina a Knížecí Pláně. Google maps, 2018.

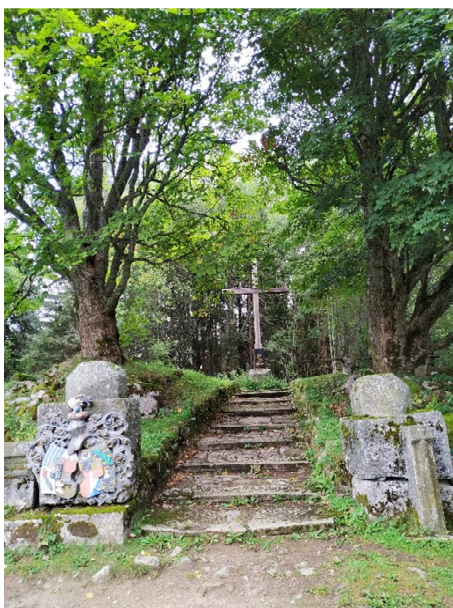
Obrázek 12, 13: Současná podoba zaniklé obce Knížecí Pláně. Archiv autorky, 2019.

Obrázek 14: Aktuální podoba jediné dochované budovy na území zaniklé obce Knížecí Pláně, bývalá hájovna, aktuálně restaurace. Archiv autorky, 2019.

Obrázek 15: Aktuální podoba obnoveného hřbitova v zaniklé obci Knížecí Pláně. Archiv autorky, 2019.

Obrázek 16: Pozůstatky kostela svatého Jana Křtitele v zaniklé obci Knížecí Pláně. Archiv autorky, 2019.